

*Захарыч Валянціна Іванаўна
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
студэнтка*

Браты прапаведнікі ў Пінску: эвалюцыя Ордэна дамініканаў у XVII-XVIII ст.

Адным з накірункаў развіцця айчыннай гістарыяграфіі дамініканскага ордэна ў Беларусі з’яўляецца даследаванне асобных кляштараў. У дадзенай працы ставяцца такія задачы, як разгляд працэсу ўзнікнення дамініканаў і іх “укараненне” ў Пінску, эвалюцыя ўмоваў існавання, вылучэнне накірункаў і аспектаў дзейнасці, параўнанне тэндэнцый развіцця пінскіх дамініканаў з іншымі ўстановамі правінцыі.

Даволі цікавым і адначасова цяжкім можа быць пытанне ўзнікнення першых дамініканаў у Пінску. Верагодна, што першая сапраўдная фундацыя адбылася ў 1666 г. Марыяй Лукрэцыяй Копець. Гэта маркграфіня з роду Строцы, набліжаная да польскай каралевы Цэцыліі Рэнаты Габсбург – жонкі Уладзіслава IV Вазы. Яна была замужам за Аляксандрам Людовікам Радзівілам, ад якога мела дачку Цэцылію і сына Дамініка. А другім шлюбам пабралася з Янам Каралем Копецем – ваяводам троцкім.

Маркграфіня выкупае ў горадзе пляц і дае амаль 13 тыс. злотых на пабудову кляштара, у якім як мінімум павінна было жыць 12 законнікаў. Дала таксама братам адзін фальварак, маёмасць у брэсцкім павеце, у мяшчан выкупіла пляцы ў горадзе, акрамя таго, ахвяравала многа

каштоўнага срэбнага начыння, накшталт срэбных вырабаў (ліхтары), залачнай манстранцы і інш.¹²

Фундацыя была пацверджана канстытуцыяй Варшаўскага сойму ў 1667 годзе. Такім чынам, браты прапаведнікі займелі новы цэнтр сваёй дзейнасці ў Рускай правінцыі на тэрыторыі Рэчы Паспалітай.

У 1666 г. прыязжае айцец Аляксандр-Самуэль Бяляўскі, капелан фундатаркі, які становіцца першым прыёрам новага кляштару¹³.

Вядома, што новы касцёл і манастыр былі пастаўлены драўляныя. Звычайна, з першых фундацый будавалі менавіта драўляныя святыні, якія праз некаторы час набываюць новыя ўзмацненыя абрысы. Аднак у Пінску гісторыя выбудавання кляштарных і касцельных муроў зацягнулася надоўга. Ідуць спрэчкі, ці рэстаўраваць драўляныя будынкi, ці выбудоўваць мураваныя.

Урэшце, у пачатку XVIII ст. адбываюцца зрухі, і будуюць мураваны кляштар, але з часам узнікае ідэя размясціць там навіцыят, таму дабудоўваецца яшчэ адно крыло. Пад навіцыятам разумеем манаскі інстытут, спецыяльна створаны для падрыхтоўкі навіцыяў (паслушнікаў). Таксама такую ж назву носіць і сам перыяд пачатковай падрыхтоўкі і выхавання ў манаскім інстытуце, калі паслушнік (навіцый) можа лепей распазнаць уласнае пакліканне і набрацца вопыту. Так, праз 10 год, будоўля немаленькага манастыра была скончана. Аднак аказалася, што не хапіла месца для фунцыянавання ўстановаў ў поўнай меры, таму ўжо ў 1749 г. будоўля асобны будынак навіцыяту.

Касцёл час ад часу рамантуюць, замяняюць састарэлыя часткі на новыя, аднак нават візітатары адзначаюць, што лепей нарэшце збудаваць

¹² Piramidowicz, D. Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa brzeskoliteńskiego / redaktor naukowy: Jan K. Ostrowski // Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury, 2016. – s. 115-132. – апублікаваныя тэкст фондуша, апрацаваныя і прааналізаваныя дакументы з архіва Польскай дамініканскай правінцыі ў Кракаве.

¹³ Wołyniak (Giżycki J. M.), Wykaz klasztorów dominikańskich prowincji ruskiej. Część II / Wołyniak. – Kraków, 1923. – s. 299. –падрабязныя апублікаваныя вытрымкі з Пінскай кляштарнай хронікі.

мураваны. Даследчыкі звяртаюць увагу на выгляд драўлянага храма: нечаканае для архітэктуры касцёла 5-купальнае завяршэнне, характэрнае для праваслаўнага храма¹⁴. Гэта можа сведчыць пра моцны ўплыў мясцовых праваслаўных традыцый. Некаторыя даследчыкі падаюць інфармацыю, што нібыта ў 1747 г. адбыўся пажар, і дамініканскія будынкі згарэлі. Аднак хочацца адзначыць, што ужо ў 1748 г. у Пінску адбываецца капітул Рускай правінцыі, які наўрадці праходзіў бы на папялішчы дамініканаў¹⁵. Да таго ж, хроніка кляштара такі пажар не ўзгадвае. Такім чынам, звесткі з'яўляюцца непраўдападобнымі.

Затое хроніка ўзгадвае іншы пажар – у 1758 г., які прыпыніў ідэю падудову мураванага храма, а таксама пажар 1797 г., пад час якога драўляны касцёл згарэў, таму ўрэшце з 1798 г. пачынаецца будоўся мураванага. У цэлым, храм будзе завершаны толькі ў канцы 1820-х гг.

Уплыў на развіццё кляштара мелі ўнутры- і знешнепалітычныя падзеі. Так, пад час Паўночнай вайны шведы абралі кляштар за месца сваёй дыслакацыі, пры адступленні парабаваўшы. Рuskія войскі таксама шукалі тут сабе правіянт, з-за чаго пасля манахам прыходзілася ездзіць закупацца на Валынь. У часы бескаралеўя, у часы першага падзела Рэчы Паспалітай сілы розных бакоў прыносіў кляштару невыгоды і іншыя розныя непрыемнасці.

Колькасць манахаў была рознай. Згодна з першапачатковай фундацыяй - не менш з 12 законнікаў, але на працягу XVII ст. колькасць айцоў павялічваецца, што сведчыць аб росце значнасці гэтага цэнтра. На 1775 г. – кляштар налічваў 21 законнікаў (кляштары на беларускіх землях звычайна налічвалі каля 4-12 чалавек).

¹⁴ Ярашэвіч, А. А. Пінскія кляштары /А. А. Ярашэвіч // Наша вера. – 1999. – №3. — С. 26 – 31.

¹⁵ Madura, R.F. Vademecum. Wstępne informacje dla stódiów nad historią dominikanów w Polsce. – Warszawa, 1979 г. – s. 71.

Існавалі манахі за кошт свайго агарода, сада, землі, платы за рэлігійныя паслугі, ліхвярства, ахвяраванні. Дакументы хутчэй паказваюць на прыязныя адносіны ў адносінах да манахаў, асабліва са шляхецтвам і мяшчанам, пра што сведчаць шматлікія фундацыі і ўвогуле матэрыяльная дапамога на карысць ордэна (грошы, фальваркі, вёскі, сенажаці). У цэлым, сродкі прыбытку канвента характэрны і для іншых кляштароў на землях ВКЛ.

Дзейнасць дамініканаў закранала розныя сферы жыцця. Важную ролю адыгрывала *адукацыя*, для павышэння ўзроўню адукаванасці мясцовага насельніцтва, а таксама для выхавання сваіх новых кадраў. Напачатку існавання ордэна ў Пінску, дзейнічаў тут выкладчык святога пісьма для навучання законнай моладзі. Пасля з'яўляюцца выкладчыкі філасофіі і тэалогіі, ставіцца навіцыят, а пасля ў 1700 г. адкрываецца філасофска-тэалагічная студыя. У 1704-1706, а таксама з 1726 г. тут дзейнічае генеральная – галоўная навучальная ўстанова для ўсёй ордэнскай правінцыі з правам на атрыманне навуковай ступені. Трэба адзначыць, што асветніцкая дзейнасць ордэна пашыралася і на мясцовае свецкае насельніцтва, для якога ордэн адкрываў пачатковыя школы граматы і царкоўных спеваў.

Неад'емнай часткай жыцця манахаў была самаадукацыя, чаму спрыяла кляштарная бібліятэка – у розныя часы тут налічвалася ад 400 да амаль 900 кніг.

Закранулі яны і тэму *мастацтва* – самі малявалі некаторыя абразы. Аднак пра асобную школу, як полацкіх дамініканаў, гаварыць не прыхдзіцца з таго, што гэта былі толькі адзінкавыя прыклады. Быў у манахаў абраз Найсвяцейшай Панны Марыі, які лічыўся цудатворным, што

таксама павінна было прыцягваць веруючых. Абразы пастаянна абнаўляюцца, дамінікане дастаюць абразы нядаўна кананізаваных асоб¹⁶.

Музыка таксама спрыяла прыходу веруючых. Так, 1751 г. па кантракту запрасілі ў касцёл на ўрачыстасці ўдзельнікаў езуіцкай капэлы, каб яны гралі на імшы. І гэта насамрэч спрыяла таму, што людзей на набажэнствах стала бываць болей. Таму прыёр кляштара запрасіў настаўніка музыкі, каб стварыць сваю ўласную капэлу, якая ў хуткім часе пачала дзейнічаць.

Рэлігійнае жыццё развівалася ў межах развіцця самога дамініканскага ордэна. Адзін з абавязкаў ордэна – здзяйсненне місіі, праводзіць місійныя сустрэчы. У гэтым плане яны саступалі па паспяховасці манахам-езуітам. Аднак ёсць звесткі пра адну грунтоўную падзею. У 1762 г. з лютага па сакавік адбываюцца ўрачыстыя мерапрыемствы. Праводзяцца агульныя адпусты ад віны і кары для ўсіх верных, працэсіі раніцай і ўвечары, навуковыя казанні, тэалагічныя дыспуты. Пад час гэтай місіі ўдзел прымалі манахі з іншых ордэнаў.

Праводзімыя культы пінскія дамінікане здзяйснялі згодна з традыцыямі ордэна – гэта ў першую чаргу Марыйны культ, Ружанцовы, і праслаўленне заснавальніка ордэна Св. Дамініка дэ Гусмана (нават касцёл атрымаў назву Св. Дамініка, у сувязі з цудам выздаравеўшага пасля цяжкай хваробы сына фундатаркі Дамініка). Таксама адной з асаблівасцей манаскіх ордэнаў было *існаванне брацтваў*. Манахі ў пінску не сталі выключэннем: праз Ружанцовае брацтва, якое мела падараванья папай прывілеі, ішла праца з мясцовым насельніцтвам.

Пасля перашага падзелу Рэчы Паспалітай цэнтр манаскай правінцыі – Львоў – пераходзіць у склад аўстрыйскіх уладанняў. Напачатку манаская правінцыя спрабавала дзейнічаць у сваіх ранейшых

---

¹⁶ Агнеса з Мантэпульчана () была кананізавана ў 1726, і дамінікане прывезлі і ўрачыста паказалі яе абраз ужо ў 1728 г.

межах, але з часам да Рускай правінцыі пачынаюць адносіць толькі тыя кляштары, якія засталіся на тэрыторыі Рэчы Паспалітай. Таму роля пінскага асяродка, у сувязі з гэтымі падзеямі, ўзрастае.

У развіцці канвента прасочваюцца агульнаардэнскія тэндэнцыі на беларускіх землях: фундацыі ад шляхты, драўляная першапачатковая архітэктура, падобныя сродкі прыбытку.

Такім чынам, пінскім дамініканам быў дадзены добры старт. Вельмі прыязная да манахаў-прапаведнікаў і набожная Марыя Лукрэцыя Строццы ахвяравала землі, сумы на іх кошт. З цягам часу роля мясцовых манахаў павышаецца, пра што сведчаць такія факты, як: трансфармацыя навучальных устаноў, павялічванне колькасці манахаў, правядзенне правінцыйных капітул, абранне правінцыялам ордэна прадстаўнікоў з пінскіх дамініканаў, пастаяннае ўдасканальванне сваіх пабудоў.

Дамінікане разумелі выгоднасць размяшчэнне горада, таму трымалі пляц ў добрым стане, пастаянна здабываючы новыя і прывабныя рэчы для свайго храма. Таксама яны імкнуліся не адставаць ад ордэнскіх навінак, аб чым сведчыць набыццё новых абразоў з нядаўна, на той момант, кананізаванымі дамініканамі.